

М. Дармін,

аспірант

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ: СТАН ВИСВІТЛЕНОСТІ ПРОБЛЕМИ

Постановка проблеми. На сучасному етапі в Україні все більше і більше уваги приділяється фіксації порушень прав людини з тим, щоб після закінчення режиму військового стану (а за можливістю – раніше) жодне порушення не залишилося без відповідного реагування. Варто зауважити, що вагома роль у поновленні порушених прав належить міжнародним судовим установам – як універсального, так і регіонального рівня. Але, рішення цих органів треба не лише отримати, але й виконати. А тому, питання виконання рішень міжнародних судових установ на національному рівні завжди у центрі уваги фахівців – юристів.

Найбільш ваговою установою регіонального рівня для України наразі є Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ). Цей найвідоміший орган Ради Європи привертає увагу вчених-юристів з усього світу, а тому важливим науковим завданням є огляд стану дослідження проблеми. Це надасть можливість оцінити підґрунтя для майбутніх творчих розвідок у цьому напрямі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останні роки питання дослідженості виконання рішень ЄСПЛ не привертало увагу вчених. Ті фахівці, які аналізували різноманітні проблеми, пов'язані з формуванням, функціонуванням ЄСПЛ, його юрисдикцією, його рішеннями тощо, уміщували у свої монографічні дослідження відповідні розділи. Слід також

відмітити статтю В. Завгороднього «Стан наукових досліджень практики Європейського суду з прав людини та її впливу на юридичну діяльність в Україні», у якій він послідовно та ємно охарактеризував майже 40 джерел з цього питання. Метою цієї статті було «здійснення аналізу та характеристики комплексних наукових праць, які були підготовлені на рівні дисертацій та монографій, а також визначення напрямків подальших наукових досліджень практики ЄСПЛ та її впливу на юридичну діяльність в Україні» [1, с. 15]. Однак, у цій статті автор майже ніяк не угруповує, не систематизує аналізовані ним джерела. Лише на початку статті він констатує той факт, що своєрідним «водорозділом» можна вважати 2006 рік, коли було прийнято Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини». А отже, джерела, що вийшли друком до 2006 року, за своїм змістом та аксіологічним навантаженням відрізняються від тих, що були оприлюднені з урахуванням положень цього Закону. Таким чином, питання, обране предметом нашої статті, поки що залишається малорозробленим.

Метою статті є аналіз стану дослідженості проблематики виконання рішень Європейського суду з прав людини в українській юридичній літературі.

Основний текст. На монографічному рівні саме питання виконання рішень Європейського Суду з прав

людини в Україні з конституційно-правової точки зору поки що не досліджувалось. Для того, щоб сприяти появі нових монографічних досліджень, доречно охарактеризувати та систематизувати джерельну базу для творчих пошуків.

По-перше, доцільно звернути увагу на джерело, у якому відповідна публікація уміщена. Публікації, у яких висвітлюються питання виконання рішень Європейського Суду з прав людини, у залежності від джерела, мають як офіційний, так і неофіційний характер. Офіційні публікації розміщено в офіційних джерелах Ради Європи та її органів (наприклад, [2]), органів публічної влади в Україні (наприклад, [3; 4; 5]). Неофіційні публікації – це публікації у засобах масової інформації та в усіх інших джерелах, крім офіційних (наприклад, [6]).

По-друге, публікації про виконання рішень Європейського суду з прав людини в Україні варто запропонувати класифікувати у залежності від сутності таких публікацій.

Так, ефективне функціонування Європейського суду з прав людини привертає неабияку увагу населення, а тому наявна низка публікацій:

- довідкового;
- науково-популярного;
- наукового характеру, присвячених цій тематиці.

Довідкові публікації є здебільшого стислими та мають загальний характер. В межах цієї групи доцільно розрізняти публікації, підготовлені без застосування математичних методів аналізу даних, та зі статистичними і іншими даними (наприклад, [7]).

Науково-популярні публікації представлені публікаціями просвітницько-освітнього характеру та публікаціями аналітичного характеру, яким бракує аргументованості аналітичних висновків тощо для того, щоб уважатися науковими.

Публікації просвітницько-освітнього характеру спрямовані на інформування

широких верств населення та розширення світогляду щодо виконання рішень Європейського Суду з прав людини в Україні (наприклад, [8; 9]).

Публікації аналітичного характеру знаходяться у середині спектру. Ці публікації могли б уважатися довідковими, – але вони містять результати аналізу та матеріали, опрацьовані, угруповані та узагальнені авторами. Проте, висновкам та пропозиціям, уміщеним у цих публікаціях, бракує аргументованості. А самім публікаціям часто бракує обсягу для того, щоб уважати їх положення доктринальними та віднести їх до групи наукових публікацій.

До числа публікацій цієї групи можна віднести огляди заходів, що проводяться у зв'язку з обговоренням поточної ситуації з виконання рішень Європейського суду з прав людини. Наприклад, 9 грудня 2020 року Комітет з питань правової політики Верховної Ради України провів комітетські слухання на тему: «Проблеми виконання Україною рішень Європейського суду з прав людини». На Офіційному вебпорталі Парламенту України було висвітлено хід обговорення та основні проблеми з цього питання [10].

Ще одним прикладом публікацій цієї групи слід уважати публікацію І. Черногоренка «Виконання рішень Європейського суду з прав людини: місія не здійснена чи нездійснена» на веб-сайті <https://sud.ua/>. У цій публікації автор, який на високому рівні володіє проблематикою, наводить огляд «загальних огляд проблем – «діагнозів» національній правовій системі», які, на його погляд, обумовлюють низькі показники виконання рішень Європейського Суду з прав людини в Україні. А саме:

«Діагноз 1: невиконання рішень національних судів.

Діагноз 2: порушення права власності.

Діагноз 3: залежність та упередженість суду.

Діагноз 4: надмірна тривалість судового розгляду.

Діагноз 5: обмеження свободи мирних зібрань.

Діагноз 6: незаконні дії силових органів.

Діагноз 7: проблеми, пов'язані з триманням особи під вартою.

Діагноз 8: несправедливість кримінального процесу» [11].

Попри те, що з багатьма висновками автора слід погодитись, зауваження викликають:

- тезаурус його публікації (як правило, у доктринальній юридичній літературі не йдеться про «діагнози» у цьому контексті);

- те, як автор аргументує наявність кожного «діагнозу» – лише посиланням на відповідні рішення Європейського суду з прав людини за участю України; доктринальні аргументи відсутні.

Аналогічні зауваження викликають і інші публікації щодо виконання рішень Європейського суду з прав людини в Україні аналітичного характеру, яким бракує аргументованості та / або обсягу для того, щоб уважати їх положення доктринальними (дивись, наприклад, [6]).

Протилежну частину спектру аналізованих публікацій (протилежну по відношенню до публікацій довідкового характеру) займають наукові публікації. Це дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук, кандидата юридичних наук, доктора філософії, монографічні праці, статті у наукових фахових виданнях і т.д. Цим публікаціям притаманний високий аналітичний рівень, застосування наукових методів дослідження, наявність висновків та пропозицій, які аргументовано належним чином. У випадку з публікаціями цієї групи, доцільно звертати увагу не тільки на їхнє формальне вираження, але й на зміст.

Варто зауважити, що далеко не усі публікації у вітчизняних наукових фахових виданнях є науковими

за своєю сутністю, інколи вони мають саме аналітичний характер. Прикладом може слугувати стаття А. Левенець на тему «Загальна характеристика процедури виконання рішень Європейського Суду з прав людини в Україні», опублікована у часописі «Підприємництво, господарство і право». Публікація містить здебільшого посилення на чинне законодавство та констатації загальновідомих фактів, як-от «з огляду на особливості вітчизняного законодавства, слід зазначити, що виконання остаточних рішень Суду є тривалим та складним процесом не лише для стягувача, але й для органів державної влади» [6, с. 337].

Юридичні наукові публікації з питань виконання рішень Європейського суду з прав людини можна класифікувати у залежності від спеціалізації їх авторів, на:

- публікації фахівців з міжнародного права (наприклад, [12; 13]);

- публікації фахівців з національного права.

Цьому поділу можна адресувати зауваження, що існують праці, у яких їхні автори торкаються питань співвідношення (взаємозв'язку, взаємного впливу) міжнародного та національного права. Однак, по-перше, такі праці є поодинокими, та, по-друге, їх можна класифікувати у залежності від спеціалізації автора. Наприклад, статтю професора Козюбри на тему «Співвідношення національних і міжнародних правових систем» [14] доцільно віднести до числа публікацій фахівців з національного права, так само як і статтю професора Шаповала на тему «Конституція і міжнародне право: до питання про взаємозв'язок і взаємовплив» [15].

Публікації фахівців з національного права з питання виконання рішень ЄСПЛ представлені переважно роботами спеціалістів – конституціоналістів та адміністративістів.

Щодо напрацювань конституціоналістів, можна зробити такий проміж-

ний висновок. В українських фахових часописах є поодинокі статті з цього питання (дивись, наприклад [16; 17]) – інколи автори не «виносять» посилання на ЄСПЛ до назви – але аналізують питання, пов'язані з виконанням його рішень (дивись, наприклад [18; 19]). Наведені публікації належать авторам – фахівцям з конституційного права; існують і інші праці конституціоналістів з цього питання – наприклад, роботи Л.М. Дешко «Конституційне право на звернення до міжнародних судових установ та міжнародних організацій: порівняльно-правове дослідження», І.Ю. Дір «Захист громадянських прав людини в Україні у рамках Ради Європи» тощо.

Варто звернути увагу на те, що конституційно-правові дослідження у частині проблематики виконання рішень ЄСПЛ мають загальний (а не галузевий характер). Так само загальний характер мають і адміністративно-правові монографічні дослідження. Дослідження фахівців з конституційного права, з адміністративного права проводяться у межах відповідних спеціальностей, – але, висновки, пропозиції та рекомендації авторів мають не галузевий характер, а спрямовані на підвищення ефективності виконання рішень ЄСПЛ у цілому (а не лише конституційно-правового та адміністративно-правового характеру).

Окрему увагу у контексті аналізованого питання виконання рішень ЄСПЛ в Україні варто приділити монографічному дослідженню фахівця з адміністративного права О.Ю. Кайдаш, авторству якої належить дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук на тему «Адміністративно-правове забезпечення реалізації рішень Європейського Суду з прав людини в Україні», та супутні публікації. Авторка наголошує, що «правовідносини, які виникають у зв'язку з виконання рішень Європейського суду з прав людини, слід визначити як адміністратив-

но-процесуальні» [20, с. 64], та формулює низку висновків та пропозицій на підставі свого дослідження.

По-перше, вона запропонувала визначення поняття «адміністративно-правове забезпечення реалізації рішень Європейського Суду з прав людини в Україні». Тут можна висловити два основних зауваження:

–по-перше, незрозуміло, які саме переваги появи цього поняття в українському науковому тезаурусі юридичної науки;

–по-друге, настільки важлива справа, як забезпечення реалізації рішень Європейського Суду з прав людини в Україні, навряд чи може звужуватися до адміністративно-правового виміру. Хоча дисертаційне дослідження, відповідно до діючих у період його написання нормативних вимог, мало бути виконано за конкретною спеціальністю (в аналізованому випадку було обрано спеціальність 12.00.07), навряд чи в межах лише адміністративно-правової науки можна (і слід!) вирішувати аналізоване авторкою питання. Забезпечення реалізації рішень Європейського Суду з прав людини в Україні має бути єдиним, а не галузевим.

Ще одним недоліком дослідження є те, що авторка уважала новизною свого дослідження тезу: «способами реалізації рішень ЄСПЛ в Україні є виконання та застосування» [21, с. 8]. Однак, це є нічим іншим, як констатацією очевидного факту.

До числа недоліків належить і те, що О.Ю. Кайдаш серед суб'єктів виконання цих рішень називає лише центральні органи публічної влади (підрозділ 2.2) [22, с. 10]. Це не відповідає найновішим тенденціям в аналізованій сфері, зокрема, щодо якомога більш широкого залучення місцевих органів публічної влади до забезпечення реалізації рішень Європейського Суду з прав людини.

Висновок. Аналізуючи джерельну базу щодо виконання рішень ЄСПЛ, слід рекомендувати класифікувати їх

у залежності від джерела, у якому відповідна публікація уміщена: а) публікації офіційного характеру; б) публікації неофіційного характеру. Ще однією підставою для класифікації є сутність та зміст публікації; у залежності від них рекомендовано виокремлювати: а) публікації довідкового характеру (у тому числі, публікації, підготовлені без застосування математичних методів аналізу даних, та зі статистичними і іншими даними); б) публікації науково-популярного характеру (у тому числі публікації просвітницько-освітнього характеру та публікації аналітичного характеру, яким бракує аргументованості аналітичних висновків тощо); в) публікації наукового характеру (у тому числі публікації фахівців з міжнародного права та публікації фахівців з національного права).

Перспективи подальших творчих розвідок у цьому напрямі полягають у тому, щоб адаптувати ці класифікаційні пропозиції і до інших питань, пов'язаних з ЄСПЛ зокрема та рішеннями міжнародних судових установ у цілому.

Автор доходить висновку, що, аналізуючи джерельну базу щодо виконання рішень ЄСПЛ, слід рекомендувати класифікувати їх у залежності від джерела, у якому відповідна публікація уміщена: а) публікації офіційного характеру; б) публікації неофіційного характеру. Ще однією підставою для класифікації є сутність та зміст публікації; у залежності від них рекомендовано виокремлювати: а) публікації довідкового характеру (у тому числі, публікації, підготовлені без застосування математичних методів аналізу даних, та зі статистичними і іншими даними); б) публікації науково-популярного характеру (у тому числі публікації просвітницько-освітнього характеру та публікації аналітичного характеру, яким бракує аргумен-

тованості аналітичних висновків тощо); в) публікації наукового характеру (у тому числі публікації фахівців з міжнародного права та публікації фахівців з національного права).

Довідкові публікації є здебільшого стислими та мають загальний характер. В межах цієї групи доцільно розрізняти публікації, підготовлені без застосування математичних методів аналізу даних, та зі статистичними і іншими даними.

Науково-популярні публікації представлені публікаціями просвітницько-освітнього характеру та публікаціями аналітичного характеру, яким бракує аргументованості аналітичних висновків тощо для того, щоб уважатися науковими.

Науковим публікаціям притаманний високий аналітичний рівень, застосування наукових методів дослідження, наявність висновків та пропозицій, які аргументовано належним чином. У випадку з публікаціями цієї групи, доцільно звертати увагу не тільки на їхнє формальне вираження, але й на зміст.

У статті запропоновано звернути увагу на те, що конституційно-правові дослідження у частині проблематики виконання рішень ЄСПЛ мають загальний (а не галузевий характер). Так само загальний характер мають і адміністративно-правові монографічні дослідження. Дослідження фахівців з конституційного права, з адміністративного права проводяться у межах відповідних спеціальностей, – але, висновки, пропозиції та рекомендації авторів мають не галузевий характер, а спрямовані на підвищення ефективності виконання рішень ЄСПЛ у цілому (а не лише конституційно-правового та адміністративно-правового характеру).

Ключові слова: права людини, конституційні права, Європейський суд з прав людини, виконання судових рішень, Уповноважений з питань Європейського суду з прав людини.

Darmin M. Enforcement of the decisions of the European Court of Human Rights in Ukraine: the status of explanation of the problem

The author comes to the conclusion that, analyzing the source base regarding the implementation of ECtHR decisions, it should be recommended to classify them depending on the source in which the relevant publication is placed: a) publications of an official nature; b) publications of an unofficial nature. Another basis for classification is the essence and content of the publication; depending on them, it is recommended to single out: a) reference publications (including publications prepared without the use of mathematical data analysis methods and with statistical and other data); b) publications of a scientific – popular nature (including publications of an enlightening and educational nature and publications of an analytical nature, which lack the argumentation of analytical conclusions, etc.); c) publications of a scientific nature (including publications by specialists in international law and publications by specialists in national law).

Reference publications are mostly concise and general in nature. Within this group, it is advisable to distinguish between publications prepared without the use of mathematical data analysis methods and those with statistical and other data.

Scientific- popular publications are represented by publications of an enlightening and educational nature and publications of an analytical nature, which lack the argumentation of analytical conclusions, etc., in order to be considered scientific.

Scientific publications are characterized by a high analytical level, the use of scientific research methods, the presence of conclusions and proposals that are properly argued. In the case of publications of this group, it is advisable to pay attention not only to their formal expression, but also to their content.

The article proposes to pay attention to the fact that constitutional studies in the area of the implementation of ECtHR decisions have a general (and not a branch) nature. Administrative studies have the same general character. Research by specialists in constitutional law and administrative law is carried out within the respective specialties – but the conclusions, proposals and recommendations of the authors are not of a sectoral (branch) nature, but are aimed at improving the effectiveness of the implementation of ECtHR decisions as a whole (and not only constitutional and administrative character).

Key words: human rights, constitutional rights, European Court of Human Rights, execution of court decisions, Commissioner for European Court of Human Rights.

Література

1. Завгородній В. Стан наукових досліджень практики Європейського суду з прав людини та її впливу на юридичну діяльність в Україні. *Jurnalul Juridic National: Teorie Si Practica*. 2017. № 4. P. 15-21.
2. Рішення Європейського Суду з прав людини щодо захисту персональних даних. URL: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168059920d>
3. Україна та Європейський суд з прав людини. Постійне представництво України при Раді Європи. URL: <https://coe.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/ukrayina-ta-yevropejskij-sud-z-prav-lyudini>
4. Виконання рішень Європейського суду з прав людини. Міністерство юстиції України. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_4324

5. Україна має виконати 635 рішень ЄСПЛ: у Раді Європи розповіли про групу справ «Іванов». Укрінформ. 19.11.2021 р. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3354235-ukraina-mae-vikonati-635-risen-espl-u-radi-evropi-rozpovili-pro-grupu-sprav-ivanov.html>

6. Левенець А. Загальна характеристика процедури виконання рішень Європейського Суду з прав людини в Україні. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 5. С. 336-340.

7. Annual Report 2020. European Court of Human Rights. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Annual_report_2020_ENG.pdf

8. Урок 17: Як виконуються рішення Європейського суду з прав людини. Східне Міжрегіональне управління Міністерства Юстиції України. URL: <https://www.sumjust.gov.ua/urok-17-yak-vikonuyutsya-rishennya-evropejskogo-sudu-z-prav-lyudyny/>

9. Рішення Комітету міністрів Ради Європи про виконання рішень Європейського суду з прав людини у справах щодо України. Міністерство Юстиції України. URL: <https://minjust.gov.ua/m/rishennya-komitetu-ministriv-radi-evropi-pro-vikonannya-rishen-evropeyskogo-sudu-z-prav-lyudini-u-spravah-schodo-ukraini-6224>

10. Проблеми виконання Україною рішень Європейського суду з прав людини обговорено під час слухань у Комітеті з питань правової політики. URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/200762.html

11. Черногоренко І. Виконання рішень Європейського суду з прав людини: місія не здійснена чи нездійсненна. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/158858-vikonannya-rishen-evropeyskogo-sudu-z-prav-lyudini-misiya-ne-zdiysnena-chi-nezdiysnenna>

12. Пастухова Л.В. Ефективність міжнародно-правових засобів забезпе-

чення реалізації Конвенції про захист прав і основних свобод людини : автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.11. К., 2003. 21 с.

13. Андріанов К.В. Роль контрольного механізму Конвенції про захист прав і основних свобод людини в процесі реалізації її норм : автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.11. К., 2003. 18 с.

14. Козюбра М. І. Співвідношенн національних і міжнародних правових систем. Наукові записки НаУКМА. 2016. Том 181. Юридичні науки. С. 3-10.

15. Шаповал В.М. Конституція і міжнародне право: до питання про взаємозв'язок і взаємовплив. Право України. 2009. № 7. С. 88-94.

16. Qaracayev C. Axiological Function of The Constitutional Court of The Republic of Azerbaijan. Juris Europensis Scientia. 2022. № 3. С. 135-138.

17. Гараджаев Д.Я. Конституционные принципы прав человека: на практике Конституционного Суда Азербайджана и Европейского Суда по правам человека: монография. Киев: Издат. «Норма Права», 2020. 308 с.

18. Мішина Н.В. Формування бюджетів муніципальних органів (на матеріалах країн – членів Ради Європи). Юридичний вісник. 2022. № 3. С. 154 -160.

19. Мішина Н.В. Адміністративно-правові проблеми державного контролю. Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». Одеса, 2021. Т. 28. С. 160-165.

20. Кайдаш О.Ю., Матях А.С. адміністративні процедури виконання рішень європейського суду з прав людини в Україні. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО. Випуск 52. Том 2. С. 63-68.

21. Кайдаш О.Ю. Адміністративно-правове забезпечення реалізації рішень Європейського Суду з прав людини в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ірпінь, 2016. 21 с.

